

ATT LÄRA IN **UTE** BLADET

NR 3/26
ÅRGÅNG 40

NATURSKOLEFÖRENINGEN

TEMADAGAR

Synliggöra Naturskolans värde

TYSK NATURSKOLA

Naturskoleföreningen

NATURSKOLEFÖRENINGEN

är en intresseförening för människor som arbetar med utomhuspedagogik. Vi arbetar för en idé; att lära in ute.

Positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljö och klimatfrågorna. Kunskapen om naturen börjar i naturen!

MEDLEMSSKAP

Naturskolor, enskilda personer och organisationer är välkomna som medlemmar och får möjlighet att delta på regionala träffar, utbildningar och den årliga nationella konferensen. Medlemmarna bidrar till att Att lära in ute-bladet kan spridas bland intresserade i Sverige.

ÅRSavgift

- enskilda medlemmar 220 kr
 - organisationer/institutioner 220 kr
 - naturskolor 1000 kr
- Anmäl dig på föreningens postgiro 493 33 84 - 2.
Uppge namn, adress, telefon och email-adress.

Adress

Naturskoleföreningen
c/o Jenny Carlsson
Järntorgsgatan 14
596 31 Skänninge

Hemsida

www.naturskola.se

ATT LÄRA IN UTE-BLADET

Naturskoleföreningens medlemstidskrift. Utkommer med fyra nummer per år.

ANSVARIG UTGIVARE

Johan Agås

REDAKTÖR

Robert Lättman-Masch

Adress

ATT LÄRA IN UTE-BLADET
c/o Robert Lättman-Masch
Sköndalsvägen 2
148 30 Ösma
Tel. 08-520 73708
robert.lattman-masch@nynashamn.se

MANUSSTOPP

Nr 4/26 1 november

FRAMSIDA

Foto: Mari Björinder

UPPLAGA

Digital till medlemmar och andra intresserade

STYRELSEN

kan Du vända Dig till om Du vill veta mer om föreningen eller har någon idé som Du vill framföra. Kontakta Naturskoleförening: styrelse@naturskola.se, Tel: 070-221990

ORDFÖRANDE

Johan Agås
johan.agas@naturskola.se

VICE ORDFÖRANDE

Patrik Swede
patrik.swede@naturskola.se

KASSÖR

Jenny Carlsson
jenny.carlsson@naturskola.se

LEDAMÖTER

Birgitta Sähke
birgitta.saihke@naturskola.se

Adil Sadiku
adil.sadiku@naturskola.se

Sara Antell
sara.antell@naturskola.se

Elisabeth Johansson
elisabeth.johansson@naturskola.se

Magnus Svarfvar
sara.antell@naturskola.se

Mia Kiander
mia.kiander@naturskola.se

REDAKTÖR OCH FORMGIVARE

ATT LÄRA IN UTE-BLADET
Robert Lättman-Masch 08-520 73708

WEBB-ANSVARIG

webb@naturskola.se

INFORMATIONSMATERIAL

Naturskoleföreningen har material till mässor, föreläsningar och utställningar. Behöver du informationsfoldrar, låna föreningens Power Point eller Roll up, köpa tygmärke med Naturskoleföreningens logo kontakta Birgitta Sähke.

TILL ALLA SKRIBENTER

Vi är tacksamma om Du hjälper oss med några enkla saker när Du skriver i ATT LÄRA IN UTE -BLADET:

- Dela upp texten i mellanrubriker.
- Skriv gärna bildtexter.
- Bifoga illustrationer eller foton med hög upplösning.
- Skicka en ren fil där Du sparat texten i Word i typsnitt Times new roman 10 p utan inslag av layout, tabeller eller andra finesser som finns i textprogrammet. Skicka också gärna en fil där det framgår var bilderna passar i förhållande till texten.
- Skicka text och bilder till:

robert.lattman-masch@nynashamn.se

ATT LÄRA IN UTE BLADET 2023

Föreningssida.....	2
Ledare.....	3
Temadagar.....	4
Vandringens dag.....	5
Biologiska mångfaldens dag.....	7
Bioblitz Linné.....	10
Vandringens dag i Enköping.....	11
Synliggöra Naturskolans värde.....	13
Från Elbe till Göta Älv.....	15
Planeten Havet.....	19
Skogen i samhället.....	21
Naturrutan.....	23

Ansvar för innehåll: region Uppland

Höst igen – tid för reflektion och återhämtning

Hösten har så smått börjat ta sitt grepp om det svenska landskapet och den flyttar sig allt längre söderut för varje dag som går. Under den sista veckan i augusti lämnade jag Kiruna precis då fjällbjörskogen ”stod i full brand”. En mycket vacker och mäktig syn! Nu börjar det också att gulna på träden här i Roslagen så här i slutet av september och på lönnarna kan man lite här och var börja beskåda deras intensivt röda toppar.

Nu när höstmånaderna träder in, och mörkret så sakteliga börjar komma smygande, så hamnar jag i stunder att reflektera över hur året hittills varit och vad som kommer framöver. Naturen börjar stänga ner, temperaturen börjar sjunka och lövskogen blir allt tystare för varje dag då löven faller till marken. Jag tror också att naturen liksom jag börjar fundera och reflektera över året som förflutit samtidigt som den förbereder sig för vintern och nästa år med sin kommande vår.

Med dessa inledande rader får jag väl erkänna att jag gillar hösten starkt och kanske är den också min favoritårstid efter den femte årstiden ”vårvintern”, vilken kan upplevas främst uppe i norr. Med det sagt kan jag ändå konstatera att varje årstid har sin tjusning och de går alla att gilla för vad var och en har att ge oss.

Här kommer några höstfördelar enligt mig:

Den friska och klara luften – Sommaren kan ofta vara kvav men höstluften är krispig, hög och otroligt skön att andas in under långa skogspromenader.

Naturens färgsprakande förvandling – Träden skiftar i sprakande nyanser av rött, orange och guldgult, vilket gör landskapet otroligt vackert och lockar till fotografering.

Alla goda smaker och skördetid – Det är säsong för

mustiga grytor, svamp- och bärplockning, äppelpajer och rotfrukter. Maten blir helt enkelt tyngre, godare och mer trösterik.

Det perfekta ”mysvädet” – När temperaturen sjunker och regndagarna blir fler är det antligen legitimt att krypa upp i soffan under en filt med en stor kopp te, tända ljus och strömtitta på serier utan att ha dåligt samvete för att man inte är utomhus.

I detta nummer av Att lära in ute-bladet, där region Uppland svarar för innehållet, kan ni bland annat läsa om följande: Bioblitz Linnés artjakt i Uppsala, firandet av den biologiska mångfaldens dag i Enköping, vandringsdag samt temadagar som motor för lärande, samverkan och engagemang i Håbo. Dessutom får ni möjlighet att ta del av en artikel från våra tyska vänner Teresa och Mathias från Hamburg Naturskola, som vi också har glädjen att hälsa välkomna som medlemmar i vår förening.

Ha en mycket skön läsning i höstmörkret och jag avslutar med att önska er ALLA en härlig höst och uppmanar er till att åtminstone genomföra minst en höstlövshögsdykning innan vintern kommer!

Johan Agås
Ordförande

Temadagar som motor för lärande, samverkan och engagemang

in ute genom aktivt deltagande, samarbete och sinnliga upplevelser. Innehållet är tydligt kopplat till läroplanen men gestaltas genom stationer, vandringar, praktiska moment och lekfulla övningar som gör komplexa samband begripliga.

Temadagar är ett kraftfullt verktyg inom naturskolverksamhet för att skapa helhetsupplevelser där kunskap, upplevelse och handling vävs samman. Vid Håbo Naturskola Vattunöden är temadagarna en återkommande och viktig del av uppdraget, där elever i årskurs 3–5 möter aktuella miljö- och hållbarhetsfrågor i autentiska miljöer.

När kunskap blir en upplevelse
Återkommande arrangemang som *Biologiska mångfaldens dag*, *Vandringens dag* och *Vattendagen* samlar varje år många klasser och bygger på samma grundidé: att lära

Sportfiskarna och Biotopia visar på artrikedomen i Mälaren för elever i årskurs 4 under Vattendagen.

En praktisk station i samarbete med Gröna Dalens Odlaerförening på Biologiska mångfaldens dag för elever i årskurs 3.

Upptäckter som väcker engagemang

Under Biologiska mångfaldens dag får eleverna till exempel utforska samspelet mellan växter, insekter och människor genom odling, pollinering och näringsvävar. Att plantera frön, skapa fröbomber eller smaka rabarber blir konkreta erfarenheter som kopplar biologisk mångfald till vardagliga val och möjligheten att själv bidra. Vattendagen ger på motsvarande sätt fördjupad förståelse för livet i och kring vatten – från småkryp och fiskarter till frågor om nedskräpning, plast och mänsklig påverkan på ekosystemen.

Tillsammans för ett hållbart samhälle

En viktig framgångsfaktor är samverkan. Temadagarna genomförs tillsammans med exempelvis ideella föreningar, kommunala förvaltningar, måltidsservice, stiftelser och naturvårdsaktörer. Det breddar kompetensen, förankrar arbetet lokalt och visar eleverna hur många olika

Måltidsservice i Håbo kommun lagar kycklingwraps på Muurikka under Vandrings dag till årskurs 5.

aktörer som tillsammans bidrar till ett hållbart samhälle.

Lärande som ger avtryck

För oss naturskolepedagoger innebär temadagarna också ett tillfälle att möta många elever på kort tid, pröva nya arbetssätt och utveckla undervisningen i dialog med kollegor och samverkanspartners. Erfarenheten visar att elevernas engagemang, frågor och upptäckter ger direkt återkoppling på innehållet – och ofta lever lärandet vidare långt efter själva dagen.

En pedagogisk nod i kommunen

Sammantaget visar arbetet med temadagar hur naturskolan kan fungera som en pedagogisk nod: en plats där natur, skola och samhälle möts, och där elever genom praktisk handling utvecklar både kunskap, ansvar och relation till sin närmatur.

TEXT OCH FOTO: MARI BJÖRINDER OCH
SUSANNE BJÖRKLUND
HÅBO NATURSKOLA VATTUNÖDEN

Vandringens dag – när naturen blir klassrum

En dag i september lämnar elever från klasser i årskurs 5 klassrummet och kliver rakt ut i ett levande landskap av skog, stigar och vatten. I Håbo har Vandrings dag vuxit fram som ett exempel på hur naturskolan kan skapa meningsfull undervisning där rörelse, kunskap och naturupplevelser vävs samman till en helhet. Initiativet tar avstamp i Svenska Turistföreningens nationella satsning.

Lärande längs stigen

När eleverna vandrar längs Björkbackaslingan (en del av Upplandsleden) sker lärandet i rörelse. Stegen framåt blir en rytm som öppnar för samtal, upptäckter och reflektioner. Under dagen får eleverna möta allemansrätten i praktiken, resonera kring naturens kretslopp och upptäcka hur lång tid det faktiskt tar för olika material att brytas ner.

Undervisningen sker inte vid sidan av vandringen utan mitt i den. Stigen blir ett klassrum där frågor får ta plats och där svar ibland måste letas fram tillsammans. Genom lekar och samarbetsövningar stärks också gruppen – en viktig del i det sociala lärandet som ofta får begränsat utrymme i den traditionella undervisningen.

Olika aktiviteter längs vandringen; fotojakt, nedbrytning och allemansrätten.

Vandring längs Björkbackaslingan, en del av Upplandsleden.

Måltiden som mötesplats

Mitt under vandringen uppstår en naturlig paus. Vid strandkanten vid Lilla Ullfjärden samlas eleverna och här blir måltiden en central del av upplevelsen. När lunchen tillagas utomhus över muurikka, med hjälp av kommunens måltidsservice, skapas en stund som både engagerar och samlar. Det är något särskilt med att äta ute. Smakerna förändras, tempot saktar

ner och samtalen tar nya vägar. Måltiden blir inte bara en praktisk nödvändighet utan en pedagogisk möjlighet – där hållbarhet, matens väg och gemenskap får ta plats på ett självklart sätt.

Samverkan

Bakom dagen ligger ett medvetet arbete med samverkan. Naturskolepedagoger, skolor och kommunala funktioner samarbetar för att få helheten att fungera. Det är just denna samverkan som gör det möjligt att skapa en dag där både logistik och pedagogik håller hög kvalitet.

Erfarenheterna visar att när flera kompetenser möts, stärks också innehållet. Vandringsen blir mer än en utflykt – den blir en genomtänkt del av skolans uppdrag.

En modell att inspireras av

Det som sker i Håbo är lokalt men överförbart. För naturskolor runt om i landet finns här en modell att inspireras av. Det handlar inte om att kopiera exakt, utan om att ta fasta på principerna: att använda närnaturen, att knyta aktiviteter till läroplanen och att skapa sammanhang där elever får uppleva med hela kroppen.

När elever vandrar tillsammans händer något mer än det som går att mäta. De får syn på sin omgivning med nya ögon, de lär känna varandra och de blir en del av ett landskap som annars riskerar att förbli på avstånd.

Spår som leder vidare

Kanske är det just där Vandringsen dag gör sin största skillnad. Inte i antalet kilometer eller i dagens program, utan i de spår den lämnar efter sig. När elever återvänder till skogen – med familjen, med vänner eller på egen hand – har något förändrats.

Natur blir inte längre något vid sidan av. Den blir en plats att vara i, att förstå och att återkomma till.

Och kanske är det just där, i det långsiktiga mötet mellan människa och landskap, som naturskolans arbete visar sin fulla kraft.

TEXT OCH FOTO: MARI BJÖRINDER OCH
SUSANNE BJÖRKLUND
HÅBO NATURSKOLA VATTUNÖDEN

Måltidsservice i Håbo kommun bjuder på lunch vid Lilla Ullevifjärden.

Biologiska mångfaldens dag - en dag att lyfta och att fira

Låt oss inte gräva ner oss i det faktum att arterna dör ut, utan låt oss fira de arter som lever och som är på stark marsch tillbaka. I år firar vi att havsörnen inte längre är rödlistad och att antalet häckande par är runt 1 400 i Sverige. Vår landskapsfisk (Uppland) aspen mår bättre och är borta från listan. Uttern och långbensgrodan har SLU också tagit bort från den röda listan.

När vi firar den biologiska mångfaldens dag i Enköping väljer vi att fokusera på det som är bra och det som vi människor i stort och smått kan göra för att underlätta för våra

medarter. Vi vill ge eleverna hopp, framtidstro och handlingskraft.

Receptet på ett firande av den här dagen har under flera år varit.

1. Samarbeta med personer från andra förvaltningar inom kommunen som är intresserade av biologisk mångfald.

2. Välj en trevlig plats (i Enköpings kommun) som kan visa upp en mångfald av arter, gärna ett nytt projekt som gynnar biologisk mångfald, om det råkar finnas. Eller en plats som är nära eleverna.

*Den nygrävda dammen i Lillkyrka.
Finns det redan liv under ytan?*

3. Samarbeta med måltidsservice så att lunchen smidigt kommer på plats.

4. Bjud in elever och lärare som har kort resväg till den aktuella platsen

5. Genomför dagen tillsammans, låt alla vuxna komma till tals och berätta om sina spännande yrken som har tagit dem nära naturen på olika sätt.

Enabygdens naturskoleverksamhet är redo att välkomna eleverna.

När gummistövlar blir det nya coola.

Marie visar och berättar om fosformätningen.

Biologiska mångfaldens dag 2026

Efter ett givande möte med kommunens vattenstrateg Cassandra föll valet av plats i år på Lillkyrka, en liten ort mitt i jordbrukslandskapet ca 13 km sydost om Enköping. Det fanns flera tungt vägande skäl till att välja Lillkyrka som ort för vårt firande i år. 1, det finns en liten skola i Lillkyrka och därmed elever och lärare att fira tillsammans med. 2, Svenska kyrkan har under förra året anlagt en damm för att fånga upp fosfor från åkrarna och för att gynna biologisk mångfald. 3, Cassandra har tagit ett stort steg mot att lyckas med sitt drömpröjekt att återskapa en större vattenspegel i den igenväxta Hässingesjön.

Det som känns extra spännande är att det är vattenbufflar i stället för grävmaskiner som ska återskapa

denna plats och ge utrymme till fler arter.

Vi tjuvstartar firandet av den biologiska mångfaldens dag och möter Lillkyrka skolans årskurs 6 onsdagen den 20 maj.

Förmiddagen ägnar vi oss åt dammen

Läraren Gabriella anländer med ett gäng elever från årskurs 6, nästan alla elever bär stövlar. Nästan ingen elev är nöjd med att Gabriella tvingat på dem stövlar. Dammen grävdes förra året och det är lerigt. Vi laddar som vanligt upp med en lek och lite pep. Eleverna vill kasta sig över hävarna men delges frågeställningar och syftet inför dagens arbete. Vår frågeställning handlar om arter i och kring dammen. Kan det finnas några arter i en så ny damm? Vi räknar och inventerar.

Eleverna dokumenterar sitt arbete så att artlistan kan sparas och jämföras med liknande studier av dammen nästa vår och våren efter det osv. Vi använder oss av kameran för att kunna se förändringar i florin runt dammen över tid. En spännande reflektion blir var dessa arter kommer ifrån, hur har de kunnat hitta till den nya dammen? I praktiken händer följande: eleverna med de längsta stövelskaften kan kliva längst ut i vattnet, och plötsligt är stövlar det nya coola. Några elever får upp en fisk, som visar sig vara en spigg. Alla elever flyttar sin håvutrustning närmare den fyndplatsen. Sen sprider sig lugnet, vädret är vackert och eleverna håvar, nycklar och prickar av arter i sina protokoll. Under fikarasten lyckas några elever fastna med stövlarna i leran, det är också kul. Efter rasten ska några

undersökningar göras, pH-värdet och vattentemperaturen ska mätas. Vi mäter också fosforvärdet gemensamt, eftersom det är ett av syftena med dammen att fånga upp fosfor från omgivande åkermark.

Lunchrast

Vi promenerar tillbaka mot skolan och till de vindskydd som ligger i anslutning till skolgården. Där har personal från matsalen och måltidsservice lagat vår lunch på Muurikkan. En win-win situation då vi just idag inte behöver använda lång tid till att laga lunchen tillsammans med eleverna, och personalen från måltid passar på att öva beredskap. Att laga mat ute på gasol driven Muurikka och med begränsad mängd vatten. Läs gärna mer i artikeln "Måltidsservice och Naturskolan skapar hållbara lärmiljöer i Enköping" för att få ett perspektiv från måltidsservice på samarbetet.

Efter lunchen startar en vandring mot Hässlingesjön, den sjö som under sommaren och hösten 2026 kommer att betas av vattenbuffel. Projektet är långsiktigt och bufflarna kommer att återkomma varje säsong de kommande åren.

Eftermiddag vid Hässlingesjön

På plats vid Hässlingesjön slår vi oss ner för att dricka en kåsa med vatten och bege oss iväg på en fantasiresa som omfattar all jordens vatten. Högläsning av "Vattenvingar" ur boken För det Vilda, får fantasin att spira.

Lagom till den här övningen har våra kommunkollegor anlänt, det är Cassandra som är vattenstrateg, Ida som är vattensamordnare och Anders som är kommunekolog. Cassandra börjar med att berätta om sig, sitt jobb och framförallt om varför hon vill att sjön ska betas med hjälp av bufflar. Ida och Anders delar också med sig av sina yrkesroller och om biologisk mångfald. Lite stökigt blir det i presentationen då de som arbetar med staketet dyker upp med maskiner och vassröjare. Samtidigt välkomnar vi autenticiteten, vi är mitt i händelsen just nu.

Efter ganska mycket pratande

kryper det lite i allas ben så det blir dags att leka "Våtmarksmumsare". Det är många mumsare i våtmarken och den har många uppgifter den där våtmarken, men leken är fartfylld och många glada skratt hörs. Det är så kul att leka så vi tar en till nämligen "Trollsländeleken". Här uppstår problem i ekosystemet då alla yngel blir uppätta av trollsländelarver. I brist på bufflar avslutar vi dagen med att titta på de kor som kommer att dela hage med bufflarna när staketet är klart.

Fotnot

Våtmarksmumsarna är en övning som man kan läsa mer om i boken "För det Vilda" om den finns i era gömmor. Leken om Trollsländan har tidigare varit publicerad i Bladet

TEXT OCH FOTO:

ENABYGDENS NATURSKOLEVERKSAMHET

Maria läser texten "Vattenvingar" högt för eleverna som ligger i gräset och drömmer sig bort till fjärran stränder.

Platser och aktiviteter i backspegeln

2017 Det första året som Sverige uppmärksammar dagen. Vi besökte Hjälstaviken för att skåda mångfalden av fåglar, tillsammans med åk 6.

2018 Vi besöker Himlabacken som är en del av en rullstensås, vilken mångfald finns i den miljön?

2019 Vi firar hela veckan och besöker olika skolor för att spana på mångfald i deras närmiljö.

2020 Gröngarnsåsen och Dyarna, vi undersöker småkryp i vatten och på land. Vi skådar också fågel.

2021 Friluftslivets år

2022 Invigning av de nya spångerna vid Dyarna samt en ny Salamanderdamm. Korna

och deras "husse" är på plats och berättar om deras roll och bondens eget arbete.

2023 Vi firar hela veckan och besöker olika skolor för att spana på mångfald i deras miljö. Blomsterdetektiven gör entré i form av kluriga elever.

2024 Vi besöker Uvberget utanför Örsundsbro, här pågår en restaurering av hagmark för mularnas mångfald. Vi tittar närmare på eken, bäcken, hagen och hällen för att se mångfalden där.

2025 Gröngarnsåsen, invigning av ett stort insektshotell som samtidigt är en portal till området.

2026 Den nya dammen i Lillkyrka samt Hässlingesjön.

Naturguiden Andrew Barrett håller en introduktion för ett gäng fladdermusletare. Aktiviteterna som ingår i Bioblitz Linné utgår från Basecamp – ett tält fyllt med artletarutrustning och bestämningslitteratur. Foto: Johan Lindell

EN RAPPORT FRÅN BIOBLITZ LINNÉ

En varm försommarnatt i maj ger sig ett 40-tal besökare ut i Hospitalsträdgården i Uppsala. De vandrar längst Fyrisån med fladdermusdetektorer i högsta hugg, ledda av naturguiden och biologen, Andrew Barrett. Plötsligt ploppar detektorerna till och spänningen som byggts upp under den senaste timmen når sin kulmen.

22 maj – en FN dag som firar biologisk mångfald

Det här var en av många naturhändelser som utspelade sig på årets firande av biologiska mångfaldens dag, 22 maj.

En internationell FN dag som sedan år 2000 har tillägnats den biologiska mångfalden.

Ett av de mer populära sätten att uppmärksamma biologiska mångfaldens dag är genom att anordna en bioblitz – en artjakt som går ut på att hitta så många arter som möjligt på en avgränsad plats under en avgränsad tid. Konceptet startade i USA på 90-talet och har sedan dess hittat till Sverige och Uppsala, där det biologiska museet Biotopia tillsammans med Upplandsstiftelsen står som huvudarrangörer för Bioblitz Linné.

Receptet för Bioblitz Linné

Bioblitzar kan se lite olika ut och vara riktade till olika målgrupper. Bioblitz Linné syftar till att nå en bredare allmänhet, men samtidigt erbjuda ett djup. Målet är att engagera och uppmuntra allmänhetens naturintresse. Receptet för den här bioblitzten är enkel:

1. Besök ett nytt område varje år som är tillgängligt och har naturvärden.
2. Genomför vandringar och aktiviteter som fokuserar på olika organismgrupper tillsammans med naturföreningar och andra aktörer.
3. Lämna kvar något på platsen, exempelvis ett stekelhotell.

Hur gick det då med fladdermusvandringen? Under dryga två timmar hörde vi vattenfladdermus, större brunfladdermus och dvärgpipistrell. Deltagarna var nöjda och det spanades även en och annan vanlig padda under vandringen. Mellan den 22/5 kl. 14:00 och 23/5 kl. 14:00 bjöd Bioblitz Linné på 14 aktiviteter från 9 aktörer och vi lämnade kvar ett tjusigt stekelhotell på platsen.

TEXT: DANIEL SCHRIRE

Naturvägledaren Maria Brandt visar upp den stora artlistan som är ett av sätten för deltagarna att rapportera in arter till Bioblitz Linné. Foto: Daniel Schrire

Stekelhotellet som Bioblitz Linné lämnar efter sig har fått en del inredning. Foto: Johan Lindell

Vandringens dag i Enköping -när äventyret blir en del av undervisningen

Varje år i september bjuds Enköpings skolklasser in att delta i Vandrings dag. Vandringens dag, ett initiativ som ursprungligen startades av Svenska Turistföreningen år 2019 för att inspirera till friluftsliv, har i Enköping blivit en arena för praktiskt lärande, beredskap och gemenskap. Genom ett unikt samarbete mellan Enköpings naturskola (ENV) och Måltidsservice får eleverna uppleva hur klassrummets väggar suddas ut och ersätts av skogens oändliga möjligheter.

Vandring längst Upplandsleden.

Tändstålsutmaningen.

En sprakande start

Dagen börjar med en vanlig Naturskolesamling för ENV. En skattig och avslappnande lek för att lämna gamla roller, mönster och eventuella störande tankar. Direkt efter det en övning för att fokusera och samla uppmärksamheten, det handlar oftast om att vara påkopplad med endast ett sinne, hörsel, syn eller känsel. Eleverna bjuds in till samtal kring skillnad mellan vandring och promenad, Upplandsleden och Vett och etikett i skogen - allemansrätten. Därefter startar en tävling med en utmaning som sätter samarbete och fokus på prov: tändstålsutmaningen. De klasser som lyckas tända gnistorna och få fyr först, vinner äran att påbörja sin vandring som dagens pionjärer. Det är en aktivitet som direkt kopplar an till de fyra elementen – jord, vatten, luft och eld – och ger eleverna en konkret känsla av bemästring.

Lärande längs stigen

Vandringen följer naturkartans och/eller Upplandsledens sträckor och erbjuder mer än bara fysisk aktivitet. Längs vägen möter eleverna pedagoger från ENV som delar med sig av livsviktig friluftskunskap.

Stormköksutmaningen.

Vid en av stationerna får eleverna lära sig hur ett stormkök fungerar – en central färdighet för ett säkert friluftsliv. Här finns också möjlighet att fylla på sina vattenflaskor, en praktisk påminnelse om vikten av förberedelse inför en hel dag ute. Genom att flytta undervisningen till en autentisk miljö blir lärandet levande och motiverande, precis som forskningen inom utomhuspedagogik visar.

Beredskap och matglädje i samverkan

En av dagens höjdpunkter sker vid vandringens slut, där ENV samarbetar med kommunens måltidsservice. Men det handlar om mer än bara mättnad; det är en beredskapsövning i praktiken. Måltidsservice utbildar sin personal i att laga näringsriktig mat utomhus med enklare resurser. När eleverna ser kockarna arbeta under bar himmel skapas en förståelse för samhällets resurser och vikten av att kunna hantera situationer utanför det invanda storköket. Dagen knyts ihop med en fartfylld stormköksstafett, där eleverna får visa vad de lärt sig under dagen. Det blir ett kvitto på att kunskap inte bara är något man läser sig till, utan något man gör med hela

Måltidsservice är med under dagen.

kroppen och alla sinnen.

Varför gå ut?

Att delta i Vandringens dag handlar om att motverka den växande "biofobin" och istället ge barnen en nära relation till sin närmiljö. Genom att erbjuda positiva upplevelser i naturen lägger vi grunden för att eleverna ska förstå ekologiska samband och värna om vår miljö i framtiden.

Som pedagoger i Enköping ser vi hur utomhusundervisning minskar stress och ökar elevernas välmående. Vi vill därför inspirera fler att våga ta steget ut. Låt vandringen vara en vandring, men fyll den med innehåll som utmanar, mättar och förenar.

TEXT OCH FOTO: ENABYGDENS
NATURSKOLEVERKSAMHET

Tips för din egen vandringsdag (från ENV:s lathund)

Förberedelser: Gå igenom packlistan med eleverna: bra skor, vatten och sittunderlag är A och O.

Struktur: Bestäm vem som går först och sist för att skapa trygghet i gruppen.

Aktiviteter: Planera in aktiviteter längs vägen, som bingo eller samarbetsaktiviteter, men låt också naturen tala.

Utvärdera: Reflektera tillsammans med kollegor efteråt för att utveckla nästa äventyr.

Att synliggöra naturskolans värde – avgörande för framtiden

NÄR VERKSAMHETEN BLIR SYNLIG

Runt om i Sverige bedrivs dagligen naturskolearbete som gör verklig skillnad för barn och unga. Genom undervisning utomhus, konkreta upplevelser och nära möten med naturen får elever möjlighet att utveckla kunskaper, förstå samband och växa som individer. Trots detta är naturskolans verksamhet inte alltid självklar i den kommunala organisationen. För att finnas kvar och utvecklas krävs att arbetet synliggörs – tydligt, kontinuerligt och strategiskt. Erfarenheter från Håbo visar hur viktigt detta är. Här har naturskoleverksamheten aktivt arbetat med att lyfta fram sitt arbete, både genom årsberättelse och genom dialog med rektorsgruppen och Barn- och utbildningsnämnden. Resultatet är inte bara ökad förståelse – utan också stärkta förutsättningar för verksamhetens fortsättning.

VERKSAMHET SOM GÖR SKILLNAD

Naturskolans styrka ligger i det konkreta och upplevelsebaserade lärandet. När elever deltar i aktiviteter som Vandringens dag, där en hel skoldag tillbringas i naturen, skapas undervisning som engagerar på djupet. Under sådana dagar integreras flera ämnen: eleverna lär sig om allemansrätten, naturens processer och hållbar utveckling samtidigt som de samarbetar, rör sig och upplever sin närmiljö.

Det handlar inte bara om kunskapsinhämtning. Naturskolans arbetssätt bidrar också till förbättrad hälsa, ökad rörelse och starkare

sociala sammanhang. När elever vandrar tillsammans, löser uppgifter och delar måltider utomhus sker ett lärande som är svårt att ersätta i klassrummet.

Samtidigt ligger verksamheten i linje med skolans uppdrag. Läroplanen betonar både hållbar utveckling, naturkunskap och fysisk aktivitet –

områden där naturskolan ofta kan bidra med spetskompetens.

ATT BERÄTTA DET SOM GÖRS

En avgörande framgångsfaktor i Håbo har varit arbetet med att dokumentera och kommunicera verksamheten. Genom en tydlig årsberättelse synliggörs omfattningen

Bilderna kommer från Region Upplands regionala utvecklingskontors studiebesök till Kalmarnäslandets naturreservat och Håbo Naturskola, juni 2026. Besökarna fick prova att göra olika elevaktiviteter så som att göra fröbomber.

av arbetet: hur många elever som nås, vilka aktiviteter som genomförs och vilka mål som uppfylls.

Men lika viktigt är hur berättelsen formas. När konkreta exempel lyfts fram – till exempel Vandringens dag, där många elever deltar, och lär sig om naturen och samtidigt upplever gemenskap – blir verksamheten begriplig och relevant även för beslutsfattare. Siffror och fakta behöver kompletteras med berättelser som visar värdet i praktiken.

Att regelbundet beskriva verksamhetens innehåll och effekter skapar en tydligare bild av naturskolans roll i kommunen. Det gör det också enklare att koppla verksamheten till styrdokument och politiska mål.

MÖTET MED BESLUTFATTARE

En annan viktig del är den direkta dialogen med rektorsgruppen och Barn- och utbildningsnämnden. Att få möjlighet att presentera verksamheten, visa exempel och

berätta om effekter skapar förståelse på ett annat sätt än skriftliga rapporter enbart.

Håbo Naturskola har under de senaste åren haft flera tillfällen att presentera sin verksamhet för olika målgrupper. I december 2024 arrangerades en terminsavslutning för kommunens rektorer och biträdande rektorer i grundskolan. I januari 2026 presenterades verksamheten vid ett rektorsmöte, följt av en presentation för Barn- och utbildningsnämnden i maj samma år. I juni 2026 genomförde Region Uppsalas regionala utvecklingskontor ett studiebesök till Kalmarnäslandets naturreservat och Håbo Naturskola.

Vid dessa tillfällen blir det tydligt att naturskolan inte är en "extra aktivitet", utan en resurs som stärker undervisningen och bidrar till elevernas utveckling. När politiker och tjänstepersoner får en konkret bild av arbetet ökar också möjligheten till långsiktiga beslut.

Det handlar om att våga ta plats

och visa vad verksamheten faktiskt innebär – både i bredd och i djup.

EN FRAMTID ATT VÄRNA

Naturskolor står inför många möjligheter, men också utmaningar. För att verksamheten ska leva vidare krävs inte bara engagemang i det dagliga arbetet med eleverna, utan även ett strategiskt arbete med att synliggöra värdet av det som görs. Erfarenheterna från Håbo visar att detta är möjligt. Genom att kombinera väl genomförda aktiviteter med tydlig dokumentation och aktiv dialog med beslutsfattare skapas en stabil grund för framtiden.

När naturskolans arbete blir synligt, blir det också svårare att välja bort. Och kanske är det just där, i mötet mellan upplevelse och berättelse, som verksamhetens långsiktiga styrka ligger.

TEXT OCH FOTO: MARI BJÖRINDER OCH
SUSANNE BJÖRKLUND
HÅBO NATURSKOLA VATTUNÖDEN

Från Elbe till Göta älv

Lyssna! Kan du höra det där skrapandet? Titta! Barnen sitter på marken i skogen – i en cirkel, axel mot axel. De skrapar med händerna över marken. Bakom dem står barn i en cirkel och håller varandra i händerna. De tittar uppmärksamt och lite allvarligt. Bakom dem står ytterligare tre barn med ryggen vänd mot dem. De lyfter armarna upp och ner, upp och ner. I mitten av dem står det största barnet i gruppen. Till skillnad från alla andra står hen stilla utan minsta rörelse. En vuxen dansar hotfullt runt gruppen, med händerna vid sidan av huvudet och fingrarna formade till horn. När hen närmar sig gruppen drar sig barnen längst ut ihop och försvarar

sig själva och de andra.

Naturskolan i Hamburg

Leken ovan är en typisk situation i vår naturskola här i Hamburg. När folk går förbi ler de, vissa stannar till och tittar, andra frågar vad vi håller på med. Det händer särskilt när vi leker med vuxna i stället för med barn. Ofta bygger vi en "soffa" av döda kvistar i närheten och det ligger böcker, kort och annat material för olika aktiviteter i närheten. Ibland är det till och med rep uppspända mellan träden med små påsar hängande i dem. Personerna i gruppen är helt uppslukade av sina aktiviteter och märker inte ens om det finns åskådare. I deltagarnas ansikten speglas en

blandning av glädje, koncentration och avslappning. Vad händer? Vad är skillnaden till en vanlig lektion – förutom att gruppen är utomhus?

Vår kunskap och metoder: Flow-Learning-Model och hjärnbaserat lärande

Du kanske känner igen det här ansiktsuttrycket hos idrottare som springer långa sträckor, eller hos människor som är helt uppslukade av ett hantverk? I motivationspsykologin kallas detta tillstånd "flow". Den amerikanske utomhuspedagogen Joseph Cornell har därav utvecklat "Flow-Learning-Modell" för naturpedagogiska program. Det är en grundläggande utgångspunkt för

En "soffa" i skogen.

Åk 3 och åk 4 blev kreativa med blommor och växter som de hittade i skolans trädgård. Foto: Teresa Wiesalla

alla våra utbildningserbjudanden. Vi kompletterar med Coyote-Teaching, en tusenårig metod som vidareutvecklats i USA av Jon Young till 8-Shield-modellen och många vildmarksskolor i världen jobbar med den.

För de olika ämnena vi erbjuder har vi inte bara utvecklat olika lekar för speciella naturfenomen och har tagit fram mycket material för de olika målgrupperna. Det som utmärker våra program är vår förståelse för hjärnbaserat lärande, sensomotoriska aspekter och psykosociala grupprocesser – för vi är också arbetsterapeuter!

Det är jätteviktigt för oss att våra deltagare hittar sina platser i gruppen och alla människor, oavsett om de är unga eller gamla, snabba eller långsamma, nya i gruppen eller ofta med oss, känner sig accepterade och sedda. Därför börjar vi alltid vår grupprocess med en enkel aktivitet som alla kan vara med i. På så sätt blir de snabbt uppmärksamma på vad temat är och vem som ingår i gruppen. Under kursens gång förstärker vi denna process på ett lekfullt sätt genom ytterligare uppgifter.

Våra uppgifter och många lekar är utformade så att de tilltalar flera sinnen samtidigt. Det ger hjärnan möjlighet att lagra erfarenheter på olika ställen. Att förmedla naturfenomen på ett enkelt sätt

gör det möjligt för alla deltagare att delta i aktiviteterna. Det förbättrar stämningen i hela gruppen om vi förklarar naturfenomen med humor och skratt så att alla kan ta med positiva känslor hem. Det är viktigt för frisättningen av dopamin och spelar en stor roll vid lagring i långtidsminnet. Det finns många fler aspekter av hjärnbaserat lärande och samspelet med sensomotoriska färdigheter som vi som arbetsterapeuter (ergoterapeuter) lägger märke till, men vi går inte in på det här, eftersom texten annars blir för lång.

Dessutom är det viktigt för oss att använda ett enkelt språk som alla deltagare förstår. Det är lätt

för oss, eftersom vi själva är i en läroprocess med svenska språket! När Teresa jobbade som språklärare med andraspråksbarn utvecklade hon olika material med bilder och enkelt språk både för barn och förskolelärare.

Våra erfarenheter och vårt program

Utifrån denna erfarenhet och vår kunskap om fysisk utveckling, grupprocesser och hjärnbaserat lärande har vi utvecklat olika lärometoder och material under de senaste åren. Med mer än tio års erfarenhet av olika format av grupper inom utomhuspedagogik erbjuder vi också vidareutbildning för lärare och teamdager för företag. Programmen för skolor och förskolor innehåller ämnen som till exempel metamorfos, insekter, djurspår, vilda växter, ätbara växter, träd, vattendjur, fåglar och så vidare. Programmen för pedagoger, företag och privatpersoner har mer fokus på mindfulness och den stressreducerande effekten av naturen. Alla program vi erbjuder har ett gemensamt mål: att förbättra sin kunskap om och förstärka sin kontakt med naturen.

Men hur kommer det sig att vi blev medlemmar i Naturskoleföreningen i Sverige och skriver en text för Att lära in ute-bladet?

Allt började i Småland

För tre år sedan hade vi semester på Hätdeboda Vildmarkscamping i Småland. När vi körde runt upptäckte

Projektdagar om insekter och kryp: Vad äter de egentligen? Vad hamnar på deras tallrikar? Foto: Teresa Wiesalla

Åk-4 lägger ut en matmandala för fåglar och små djur i vintern.
Foto: Teresa Wiesalla

vi skylten "Ire Naturskola". Det lät jättespännande för oss - därför planerade vi att komma tillbaka för en utflykt. Fram tills dess visste vi inte vad en naturskola är eller vad det

betyder i Sverige. När vi kom dit hade vi tur: vi träffade utomhuspedagogen David som bara var på Naturskolan en enda dag den sommaren. David visade hela skolan för oss, alla byggnader,

Skogsnisse "Waldgeist Waldemar" hjälper de blyga barnen att prata. Stenen använder vi för ungdomar och vuxna. Foto: Teresa Wiesalla

området och så vidare. Vi pratade om behov av utomhuspedagogik i Sverige och Tyskland och de olika metoder vi använder. David berättade också om konceptet av naturskolor och Naturskoleföreningen. Det var så spännande för oss!

Sedan denna utflykt tittade vi oftast på föreningens karta och hälsade på olika naturskolor varje gång vi var i Sverige. En stor önskan började växa inom oss: Att jobba på en naturskola i Sverige en dag! - Men först måste vi lära oss språket!! Nu har vi lärt oss svenska i två år. När vi var hos Ire Naturskola kunde vi bara säga "Hej" och "Hejdå" - nu efter två år kunde vi delta i Naturskoleföreningens årsmöte och har lärt känna många utomhuspedagoger från hela landet!

Det var en jätterolig erfarenhet att delta i konferensen och blev hjärtligt välkomnade. Vi kunde delta i alla aktiviteter och har knutit fantastiska kontakter. Den sista dagen pratade vi med styrelsen om vad vi jobbar med i Tyskland, vilka metoder vi använder och hur samarbetet med stiftelser och naturskyddsorganisationer fungerar. Och vad hände då? Styrelsen erbjöd oss att bli medlemmar i Naturskoleföreningen - som första naturskola som jobbar i Tyskland! Det är en fantastisk möjlighet för oss eftersom vi gärna vill fortsätta arbeta som utomhuspedagoger i Sverige. Samtidigt kan vårt arbete i Tyskland leva vidare. Vår kollega i Hamburg vill fortsätta det som vi har byggt upp här och våra utbildningsprogram kan erbjudas digitalt. Men varför vill vi jobba i Sverige om vi redan är medlemmar i Naturskoleföreningen?

Varför känner vi oss hemma Sverige?

Vi har rest mycket genom Sverige och med varje gång vi har varit där har vi känt oss lite mer hemma. Med varje semester i Sverige har vi upplevt mer och mer av den svenska kulturen och livsstilen. Vi har blivit inbjudna till många fikor, har firat midsommar och kräftskiva, provat lussekatter, pepparkakor och glögg i december - och har kunnat uppleva den svenska mentaliteten i olika situationer. Sedan vi beslutade oss för att flytta till Sverige har vi gång på gång rest till olika delar av landet

Barfotstig med förskoleklass på hösten. Foto: Teresa Wiesalla

under olika årstider.

Och varför det? Den uppmärksamma läsaren kommer säkert att gissa antagligen: Vi vill starta en naturskola i Sverige! Med all vår erfarenhet, materialen och lärometoderna som vi har utvecklat och våra kontakter till naturskolor och naturskyddsorganisationer både i Tyskland och Sverige vill vi starta en naturskola eller miljöverkstad. Därför ville vi skriva den här texten för Att lära in ute -bladet eftersom vi vill hitta personer som är intresserade av att starta en naturskola eller en miljöverkstad med oss!

Nästa steg

Vi har kontakt med projektledaren av projektet "Så vilda!" i Botaniska Trädgården i Göteborg. De berättar att deras program är fullbokat jättesnabbt varje år. Eftersom

Göteborg är Sveriges näst största stad undrade vi om det finns mer behov av utomhuspedagogik både för barn och för vuxna i staden och området. Projektledarens svar kom snabbt: Ja, det finns ett stort behov av utomhuspedagogik i Göteborg och Västragötalandsregionen! Vi tror att en miljöverkstad skulle kunna passa bra för en stor stad som Göteborg. Därför ska vi göra ett studiebesök på Miljöverkstad Haninge i september. Så att vi kan lära oss mer om speciella koncept och miljöverkstadernas situation.

Eftersom vi har två barn i grundskolan som också förbereder sig på att flytta till Sverige vill vi inte vänta för länge utan vill starta med naturskolan eller miljöverkstaden under det kommande året. Så hör gärna av dig om du är intresserad av ett nytt jobb och vill starta

projektet tillsammans med oss! Om du känner till några lediga tjänster eller vikariat på en naturskola eller i en miljöverkstad, är du förstås också välkommen att kontakta oss!

Och om du är nyfiken på hur vi jobbar gå tillbaka till början av texten! Vad var det som hände med den hotfulla vuxna och de många barnen? Det var förstås en lek som handlade om hur ett träd fungerar, hur det försörjer sig med näringsämnen och vatten och hur det försvarar sig mot insekter. I mitten av trädet står det största barnet och symboliserar kärnveden. Runt denna mittpunkt bildar ytterligare barn, förenklat uttryckt, bark och de transporterar näringsämnen med sina armar upp och ner, upp och ner. Vid dessa barns fötter sitter ytterligare deltagare som skrapar med händerna på golvet och ger ifrån sig släpande ljud. De är rötterna som suger upp vattnet ur marken. Och den vuxne med händerna vid huvudet? Hen spelar en barkborre som försöker ta sig in i trädet. Kommer hen att lyckas? Kom förbi och ta reda på det!

TEXT: TERESA WIESALLA
OCH MATHIAS WERNER

Kontakt

nordic nature flow
(Naturskola Hamburg)

info@nordic-nature-flow.de

Teresa Wiesalla
+49 176 25961907

Mathias Werner
+49 176 66073318

PLANETEN HAVET

- ett maritimt tema med arbete i klassrum och aktiviteter utomhus

Under vårterminen 2024 har ett maritimt tema genomsyrat arbetet i Flexgruppen i åk 7-9 på Norgårdenskolan i Uddevalla kommun. Med denna projektbeskrivning vill pedagogerna inspirera andra skolor och visa exempel på en struktur för ämnesövergripande arbete både i klassrummet och genom utomhuspedagogik.

Tanken är att du ska kunna välja en eller flera aktiviteter och anpassa dem till din egen undervisning eller inspireras av metoderna och genomföra andra aktiviteter, kanske på ett helt annat tema. I länkarna nedan kan du ta del av filmat material och klicka dig fram bland aktiviteter och ämnen.

Vi skapade struktur utifrån en tidsplan där våra önskade aktiviteter och externa samarbetspartners lades

in. Först ut var filmvisning "Sveriges saltaste kust" och sedan följde tider för att besöka Fjordtorskprojektet, Havets hus och T/S Westkust med mera. Under terminens gång har nya idéer fötts och införlivats i temat.

Kajsa Gustafson, skolbibliotekarie och kultursamordnare på Utvecklingsenheten, har bistått oss under hela projektet, bland annat med kontakter, logistik och sammanställning av allt material för att synliggöra detta på kommunens hemsida. Dessutom har hon inspirerat eleverna i gruppen att läsa och lyssna på litteratur på det maritima temat.

Christoffer Hammarlöf som jobbar på kommunens kommunikationsavdelning var med oss två dagar på T/S Westkust och på Gröna Varvet. Han filmade, fotade och intervjuade samt sammanställde en film för att ytterligare synliggöra och sprida information om vårt projekt.

EXEMPEL PÅ ÄMNESINNEHÅLL

Bild

Vi besökte Bohusläns museum med konstpedagog i utställningen Glöd och stjärnor. I klassrummet målar eleverna ett hav, placerar ut en ö och resonerar kring vad de ska ha med sig till en öde ö. Eleverna skapar ett gemensamt collage i pastell och gör enskilda och gemensamma bildanalyser.

Engelska

Vi ser en dokumentär om plast i havet och jobbar vidare med tillhörande uppgifter. Vi söker information med ett källkritiskt tänkande och sammanställer en kort faktatext om skeppets historia.

Geografi och historia

Vi arbetar med kartkunskap och lär oss mer om hur man upptäckte att jorden är rund. Vi kopplar även till historia om hur man navigerat och

Med elever på Byfjorden i Fjordtorskprojektet. Foto Åsa Persdotter

Arbetsdag på Kulturföreningen Gösta Johanssons varv, Kungsviken. Foto Åsa Persdotter

rest genom historien, bland annat vikingarnas resor, portugisernas navigationsskolor och nya upptäckter av världsdelar, Hansan och handeln med sill och salt.

Idrott och hälsa

Vi har teoretiska lektioner varje vecka där vi planerar, förbereder och utvärderar alla aktiviteter inom projektet tillsammans med eleverna.

Matematik

Vi lär oss om skala och beräknar avstånd på sjökort.

Svenska

Vi högläser böcker kopplade till det maritima temat, skapar texter där eleverna får delge sina erfarenheter och skriver dikter som gestaltar

intrycken från de olika aktiviteterna. Vi får också besök av skolbibliotekarien.

ÄMNESÖVERGRIPANDE ARBETE OCH UTMOMHUSPEDAGOGIK

Vi strävar efter att ge eleverna en helhet och genom att ge oss ut i olika miljöer blir kunskapsinhämtningen på riktigt. I läroplanens kapitel 1 och 2 beskrivs skolans värdegrund och uppdrag samt övergripande mål och riktlinjer. Där lyfts bland annat att en viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang samt att vi ska förbereda eleverna för att leva och verka i samhället. Det har vi tagit fasta på och att lära in ute har flera fördelar.

Genom utomhuspedagogik förändras elevgruppens roller. Att lära in ute ger möjlighet till att lämna gamla mönster som finns inom gruppen och nya förmågor ser dagen ljus. Genom uteaktiviteter ökar samarbetsförmågan och stämningen blir ofta lättare.

Mötet med andra människor med god förmåga att möta ungdomar och med mycket kunskaper gör positiva intryck på elevgruppen. Seglatsen och arbetsdagen på T/S Westkust innebär könsneutrala arbetsuppdrag och tillsammans löser eleverna uppgifterna, för arbetet på skutan

är tungt och kräver flera personers kraft. Att lösa problem, vikten av att färdigställa och att inte ge upp är centralt och eleverna ser resultatet av sin arbetsinsats direkt.

Genom vårt tema får eleverna knyta an till olika föreningar och företeelser i samhället. I mötet med företrädare för olika föreningar uppstår förståelse och engagemang. Vi har öppnat dörrar och visat på social gemenskap genom ideellt arbete. Vilket resultat våra insatser får på lång sikt är svårt att säga. Vi sår ett frö som förhoppningsvis kan gro och slå rot.

TEXT: ÅSA PERSDOTTER
SOCIALPEDAGOG/ UTMOMHUSPEDAGOG
PERSDOTTERASA@HOTMAIL.COM

T/S Westkust hemmahörande på Orust.

Länkar

<https://www.uddevalla.se/utbildning-och-barnomsorg/grundskola/skolutveckling/kultur-i-skolan/planeten-havet.html>

<https://www.uddevalla.se/utbildning-och-barnomsorg/grundskola/skolutveckling/kultur-i-skolan/planeten-havet/projektbeskrivning-planeten-havet.html>

Skogen i samhället

– utomhuspedagogiska perspektiv på de svenska trädslagens historiska användning

Träden i skogen är mer än bara natur. De bär också på ett rikt industrihistoriskt arv som vittnar om hur vi människor har använt, värderat och förhållit oss till skogens olika resurser genom århundrandena. Varje trädslag bär på sin egen berättelse om mänskligt brukande och dessa berättelser kan med fördel användas som ett pedagogiskt redskap i naturundervisningen.

Den svenska industrin har länge varit beroende av de förnyelsebara naturresurser som våra vidsträckta skogslandskap kontinuerligt erbjuder. Man insåg tidigt att olika trädslag har olika egenskaper och idag hittar vi därför flertalet olika normer kring vilket virke som används till vad runtomkring i samhället. Genom att synliggöra dessa normer kan man därmed skapa goda förutsättningar för ett tvärvetenskapligt lärande om skogens olika värden i skolan.

IDENTIFIERA TRÄDSLAGET

De flesta föremål som vi använder och har omkring oss i vardagen är tillverkade av trä. Detta innebär att närmiljön med enkelhet skulle kunna bli en lärmiljö. Genom att låta eleverna undersöka vilka trädslag som används till olika föremål i deras omgivning och därefter arbeta med

dess trädslag i slöjden kan man således skapa goda förutsättningar för ett erfarenhetsbaserat lärande om de svenska trädslagens egenskaper och industrihistoria. Genom att sensoriskt utforska de olika kvaliteterna och användningsområdena hos olika virkessorter kan tillsynes abstrakta naturvetenskapliga begrepp såsom densitet, hårdhet och brytpunkt bli konkretiserade och begripliggjorda i naturundervisningen. Didaktiskt sett finns det en mängd olika träobjekt som man skulle kunna använda i sin undervisning som lärare.

Askens hårda och sega virke har exempelvis länge använts till redskap som utsatts för olika typer av påfrestningar, såsom spjut, skidor, och bandyklubb. Av samma anledning är verktygsskaft, räfspinnar och hjulekrar ofta gjorda av **rönträ** och smörknivar, skedar och stängselstolpar är även återkommande tillverkade av **envirke**.

Björkens starka och följsamma virke har även historiskt sett haft en framträdande position inom den svenska möbeltillverkningen och slöjden. Korgar, knivslidor och näverlurar är exempelvis traditionellt gjorda av björknäver. Av samma anledning är olika sorters korgar, flätverk, käppar och stavar ofta skapade av just **hasselträ**. Vidare används även aspträ traditionellt till bastulavar och tändstickor, eftersom **aspens** virke leder värme mycket

dåligt.

Tall och **gran** har däremot länge varit de allra mest betydelsefulla skogsråvarorna i det svenska samhället och idag utgör de ryggraden inom den svenska pappersindustrin. Granens raka och jämna fibrer gör även virket särskilt lämpat för husbyggnation och

tillverkning av olika musikinstrument, såsom pianon och fioler. Tallens hållbara kärnved har däremot traditionellt sett bara främst använts till olika golvplankor och möbler.

SYNLIGGÖR DEN HISTORISKA ANVÄNDNINGEN

Tidigare generationers brukande av olika trädslag kan också visa på vår dynamiska relation till skogen och dess olika resurser. Genom studiebesök till exempelvis sågverk, bruksmiljöer, och museer kan man ge sina elever förutsättningarna för att få upp ögonen för hur och varför olika trädslag har använts genom historien. På så sätt kan människans relation till skogen synliggöras och frågor om hållbar utveckling aktualiseras. Från ett svenskt perspektiv finns det framförallt tre olika trädslag som har haft en unik historisk betydelse för utvecklingen av vårt samhälle.

Det första trädslaget är **boken**. Dess hårda och sega virke, som saknar starka färgämnen, har länge använts inom tunnbinderi, golvttillverkning

och pappersindustrin. Kulturhistoriskt har även boken en stark koppling till skriftspråkets utveckling. Ur bok kunde man lätt klyva tunna spånor och stavar som man sedan kunde förse med runor eller andra skrivtecken.

Linden är det andra trädslaget som har haft en framskjuten kulturhistorisk position i vår del av världen. Dess mjuka och lättbearbetade virke har länge varit uppskattat inom bildhuggeri och träsnideri. Virket har bland annat använts i medeltida helgonbilder och i dekorationerna på regalskeppet Vasa. Kulturhistoriskt har även linden haft en central plats i bondesamhället. Lindens bast användes ofta till rep, mattor, säckar och korgar, och genom hamling kunde man även producera lövfoder till djuren.

Det tredje och sista trädslaget är **eken**. Tack vare sin styrka och beständighet blev eken tidigt ett viktigt material för skeppsbyggnad. Under vikingatiden användes ek i många fartyg, och år 1558 gjorde Gustav Vasa eken till ett kungligt regale. Detta innebar att bönder och markägare inte fick avverka ek utan

statens tillstånd. Begränsningen fanns kvar långt in på 1800-talet, vilket vittnar om ekens starka historiska betydelse för rikets ekonomi och försvar.

UPPTÄCK TRÄDEN BAKOM SKOGEN

Utomhuspedagogiken erbjuder goda möjligheter kring att levandegöra de svenska trädslagens historiska användning. Genom exempelvis slöjd, studiebesök och undersökningar av vilka trädslag som används i elevernas närmiljöer blir således träden mer än bara biologiska arter. De blir också bärare av kulturhistoriska berättelser som vittnar om hur människor har levt och nyttjat skogens resurser genom århundradena. På så sätt kan undervisningen ge eleverna en bredare förståelse för skogens samhälleliga betydelse i både dåtid, nutid och framtid.

TEXT: NIKLAS JOHANSSON & THERESE LUNDQVIST JONES, LINKÖPINGS UNIVERSITETET
FOTO: NIKLAS JOHANSSON, ANNIKA JOHANSSON, THERESE LUNDQVIST JONES, LINKÖPINGS UNIVERSITETET

REFERENSER OCH VIDARE LÄSNING

Skogsforsk, LRF Skogsägarna, & Skogsstyrelsen (2026). Skogskunskap: *Fakta om skogen*. <https://www.skogskunskap.se/aga-skog/fakta-om-skogen/>

Wall, T. (2024) *Skogen: I folketro, sägner och sagor*. Bokförlaget Stolpe

NATURRUTAN

Gubben höst

Under denna underbara tid på året när trädens blad börjar ändra färg och spraka i gult, orange och rött och sakta singla ner på marken - då går vi ut och bygger Gubben höst! Ett barn får lägga sig på marken och vi andra plockar pinnar och kottar och bygger gubbens konturer runt vår kompis. Sen samlar vi höstlöv och annat fint vi hittar och färglägger vår gubbe. Gubben höst är här! Kanske väljer vi nu att tillsammans sjunga visan "Gubben höst", med största sannolikhet kommer också frågorna om varför löven inte längre är gröna.

I boken *Leka och lära naturvetenskap och teknik ute* sidan 117 finns denna aktivitet beskriven samt korta, informativa faktarutor som kan vara ett bra stöd för dig som pedagog att fördjupa samtalen med barnen. Kemi-rutan beskriver vad som händer rent kemiskt när trädens blad ändrar färg på hösten och den geovetenskapliga faktarutan ger oss en enkel förklaring till den meteorologiska definitionen på höst.

ATT LÄRA IN UTE-SERIEN

Beställs på www.outdoorteaching.com

Läromedel från www.outdoorteaching.com

Att lära in matematik ute 2, 2012, bok av Molander, Bucht, Wejdmark, Lättman-Masch, 218 kr inkl moms.

Att lära in engelska ute 2, 2016, bok av Lotta Carlegård. 218 kr inkl moms.

Leka och lära matematik ute. Förskolan. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 218 kr inkl moms.

Leka och lära språk ute. Förskolan. 2017, Bok av Molander, Bucht, Engman, Axellie 218 kr inkl moms.

Play and learn mathematics outdoors. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 218 kr inkl moms. Engelsk översättning av boken ovan.

Att lära in ute året runt, andra rev. uppl. 2011, bok av Lättman-Masch och Wejdmark, Nynäshamns Naturskola, 218 kr inkl moms. B

Att lära teknik ute, andra rev. uppl. 2017, bok av Carina Brage. 218 kr inkl moms.

Att lära in svenska ute, andra rev. uppl. 2016, bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Wohlin, Persson, Grantz, Lindblad, Sang. 218kr inkl moms.

Att lära in SFI ute, 2019, bok av Grantz, Lindblad, Lättman-Masch, Wejdmark, Wohlin. 218kr inkl moms.

Att lära in ute. Övningar i bakfickan. 2013, bok av Molander, Bucht, Lättman-Masch, Wejdmark 99 kr inkl moms.

Leka och lära naturvetenskap och teknik ute. andra rev. upplagan 2020. Bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Jacobsson, Persson, Ekblad. 299 kr inkl moms.

Att lära in ute för hållbar utveckling, 2015, bok av Behrenfeldt, Brömster m.fl. 299 kr inkl moms.

Learning in the outdoor classroom, 2015, antologi på engelska med aktiviteter från olika böcker i Att lära in ute-serien. 130 kr inkl moms.

Att lära in de globala målen ute. 2019. Finns **att ladda ner gratis på** www.outdoorteaching.com

Småkryp på land, bok av Molander och Bucht, 69 kr inkl moms.

Hantverk, estetik och slöjd, 2015, bok av Ingemar Nyman, 249 kr inkl moms.

Naturkontakt, berättelser, bok av Ammi Wohlin, 60 kr inkl moms.

Andra läromedel inom utomhusundervisning

Arbeta med naturvetenskap på ett lekfullt sätt i f-3 2018 bok av Helena Osswald och Ewa Wiklund, Natur och kultur

Utomhusdidaktik, bok av Lundegård, Wickman, Wohlin, Studentlitteratur

Friluftslivets pedagogik: en miljö- och utomhuspedagogik för kunskap, känsla och livskvalitet. Bok av Britta Brügge, Matz Glantz och Klas Sandell (red.) 2018 (5e reviderade uppl.). Liber, Stockholm.

Utomhuspedagogik - Lärmiljö, närmiljö och det utvidgade klassrummet. Antologi 2019

Utomhuspedagogik som kunskapskälla : närmiljö blir lärmiljö. 2007.

Utomhusundervisning - En handbok, Maria Hammarsten 2022.

Välkommen in i naturen, omarbetad och nyinspelad 2012, finns på iTunes, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Med öppna ögon, musik-CD, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Matematikmusik, musik-CD, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Bland vattenfisar och virvelbaggars i Vattenriket, 50 kr inkl moms + porto. Beställs genom sam.peterson@kristianstad.se